

» tui, » nihil hic sibi præceptum debet putare foemina, et tanquam licite concupiscere virum proximæ suæ: Si ergo hic ex illo quod viro dictum est, intelligitur, quamvis non dictum sit, quod etiam ad foeminam pertineat, quanto magis eo quod dictum est: « Non mœchaberis, » uterque sexus astringitur, cum et ipsum præceptum potest referri ad utrumque, sicut, « Non occides: Non » furaberis, » et quæ alia similiter non expresso uno sexu utriusque videntur sonare communiter. Tamen ubi unus exprimitur, honoratior utique exprimitur, id est, masculinus, ut ex hoc intelligat etiam foemina quid sibi præceptum sit. Ac per hoc si foemina mœcha est habens virum, concumbendo cum eo qui vir ejus non est, etiam si ille non habeat uxorem; profecto mœchus est et vir habens uxorem, concumbendo cum ea quæ uxor ejus non est, etiamsi illa non habeat virum. Sed utrum si faciat qui uxorem non habet, cum foemina quæ virum non habet, ambo præcepti hujus transgressione teneantur, merito quæritur. Si enim non tenentur, non est prohibita in Decalogo fornicatio, sed sola mœchia, id est, adulterium: quamvis omnis mœchia etiam fornicatio esse intelligitur, sicut loquuntur Scripturæ. Dominus enim dicit in Evangelio: « Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta » causa fornicationis, facit eam mœchari¹. » Hic utique fornicationem appellavit; si cum alio peccet quæ virum habet, quod est mœchia, id est, adulterium. Omnis ergo mœchia etiam fornicatio in Scripturis dicitur. Sed utrum etiam omnis fornicatio mœchia dici possit, in eisdem Scripturis non mihi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si non omnis fornicatio etiam mœchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri qui uxores non habent, cum foeminis quæ maritos non ha-

¹ Matth. v, 32.

bent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ, (non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi aufertur,) profecto et nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.

V. Et quod dictum est: « Non occides, » non putandum est fieri contra hoc præceptum, quando lex occidit, vel occidi aliquem Deus jubet. Ille enim facit qui jubet, quando ministerium negare non licet.

VI. In eo etiam quod dictum est, « Falsum testimonium non dices adversus proximum tuum, » quæri solet, utrum prohibitum sit omne mendacium: ne forte non sit hoc præceptum adversus eos, qui dicunt tunc esse mendicandum, quando id mendacium prodest alicui, et nihil obest ei cui mentiris. Tale quippe non est adversus proximum tuum, ut ideo videatur hoc addidisse Scriptura, quæ posset breviter dicere: « Falsum testimonium non » dices, » sicut dixit: « Non occides: Non mœchaberis: » Non furaberis. » Sed hinc magna quæstio est, nec a festinantibus commode explicari potest, quomodo accipiendum sit: « Perdes omnes qui loquuntur mendacium¹: » et, « Noli velle mentiri omne mendacium²: » et cætera hujusmodi.

QUÆSTIO LXXII.

« Et omnis populus videbat vocem, et lampadas, et » vocem tubæ, et montem fumantem³. » Solet quæri, quomodo populus videbat vocem, cum vox non ad visum, sed potius ad auditum pertinere videatur. Sed sicut modo dixi videatur, de omnibus quæ a me dicta sunt; sic,

¹ Psal. v, 7. — ² Eccli. vii, 14. — ³ Exod. xx, 18.

videre solet pro generali sensu poni, non solum corporis, verumetiam animi : unde et illud est : « Cum vidisset » Jacob, quia sunt escæ in Ægypto¹, » unde utique absens erat. Quanquam nonnulli videre vocem nihil aliud esse arbitrati sunt quam intelligere, qui visus mentis est. Cum vero hic breviter dicendum esset, quod populus videbat vocem et lampadas, et vocem tubæ ac montem fumantem, quæstio major oriretur quomodo audiebat lampadas et montem fumantem, quod pertinet ad sensum videndi. Nisi quis dicat, nec tam breviter dicendum fuisse ; sed, ut totum diceretur : « Audiebat vocem, et videbat padas, et audiebat vocem tubæ, et videbat montem fumantem. » Duo quippe genera vocis erant, et de nubibus, sicut tonitrua, et de tuba ; si tamen ipsam dixit vocem quæ de nubibus edebatur. Ac per hoc melius in iis quæ ad sensum audiendi pertinebant, generalis sensus est positus, hoc est, videndi, cum breviter totum vellet Scriptura complecti, quam ut in iis quæ pertinent ad videndi sensum, subintelligeretur auditus : quo more loqui non solemus. Nam, « Vide quid sonet, » solemus dicere « : Audi quid » luceat, » non solemus.

QUÆSTIO LXXIII.

« LOQUERE tu nobis, et non loquatur ad nos Deus, ne » quando moriamur². » Multum et solide significatur, ad Vetus Testamentum timorem potius pertinere, sicut ad Novum dilectionem, quanquam et in Vetere Novum lateat, et in Novo Vetus pateat. Quomodo autem tali populo tribuatur videre vocem Dei, si hoc accipiendum est intelligere, cum sibi loqui Deum timeant ne moriantur, non satis elucet.

¹ Gen. xlii, 1, juxta lxx. — ² Exod. xx, 19.

QUÆSTIO LXXIV.

« Er dicit eis Moyses : Constantes estote ; propterea enim » venit Deus ad vos tentare vos, ut sit timor ejus in vobis, » ne peccetis¹. Sic illi cohibendi fuerant a peccatis, utique timendo ne poenas sensibiles paterentur, quia nondum poterant amare justitiam et in hoc erat illis tentatio a Domino, qua probabantur, ut appareret cujusmodi essent : non ut Deo noti fierent, quem non latebant qualescumque essent, sed ut inter se ac sibimet. Multum tamen istis terroribus Testamenti Veteris differentia commendatur, quod etiam in Epistola ad Hebræos apertissime dictum est².

QUÆSTIO LXXV.

« MOYSES autem intravit in nebulam, ubi erat Deus³ : » id est, ubi expressiora fiebant signa, quibus cognosceretur Deus. Nam quomodo in nebula erat, cui cœli cœlorum non sufficiunt, nisi quemadmodum nusquam non est, qui in loco nullo est?

QUÆSTIO LXXVI.

« Non facietis vobis deos argenteos, et deos aureos non » facietis vobis ipsis⁴. » Repetitur quod in primo præcepto inculcatum est, et ex diis argenteis et aureis utique omnia simulacra intelliguntur, sicut in illo etiam Psalmo : « Idola gentium argentum et aurum⁵. »

QUÆSTIO LXXVII.

Quæ de servo hebræo præcipiuntur, ut sex annos serviat, et dimittatur liber gratis⁶, ne servi Christiani hoc

¹ Exod. xx, 20. — ² Hebr. xii, 4. — ³ Exod. xx, 21. — ⁴ Ibid. 23. — ⁵ Psal. cxiii, l, cxiv, H. 4, et cxxxiv, 15. — ⁶ Exod. xxii, 2.

flagitarent a dominis suis, apostolica auctoritas jubet servos dominis suis esse subditos, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur¹. Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptum, quia et pertundi subula ejus aurem ad postem, præcepit Deus, qui libertatem illam recusasset.

QUÆSTIO LXXVIII.

I. « Si quis autem vendiderit filiam suam famulam, » non abibit ita ut recedunt ancillæ. Quid si non placuerit » domino suo, quam non adnominavit eam, remunerabit » eam. Genti autem exteræ non est dominus vendere illam, quoniam sprexit in ea. Quod si filio adnominaverit eam, secundum justificationem filiarum faciet ei. Quod » si aliam accipiet ei, quæ opus sunt, et vestem, et conversationem ejus non fraudabit. Si autem tria hæc non » fecerit ei, exhibit gratis sine pretio². Obscurissimum istum locum inusitata verba locutionesque fecerunt, ita ut interpretes nostri quemadmodum eum explicarent, pene non invenirent. In ipso quoque græco eloquio multum obscurum est, quod hic dicitur. Tamen quid videatur, ut potero, aperiam.

II. « Si quis autem, inquit, vendiderit filiam suam » famulam, id est, ut sit famula, quam οὐδέτις Græci » vocant, non abibit ita ut recedunt ancillæ, » intelligendum est, non sic recedet, quomodo recedunt ancillæ hebrææ potest sex annos. Eam quippe oportet etiam in foemina hebræa legem datam intelligi, quæ servatur in maribus. Cur ergo ista non ita recedet, nisi quia in illo famulatu intelligitur humiliata, quod ei se dominus miscuerit? Hoc quippe in consequentibus utcumque clarescit. Sequitur enim et dicit, « Quod si non placuerit domino

¹ Ephes. vi, 5. — ² Exod. xxi, 6-8.

» suo, quam non adnominavit eam, » id est, non eam fecit uxorem, « Remunerabit eam, » hoc est, quod supra dixit, « Non abibit ita ut recedunt ancillæ. » Justum est quippe aliquid accipere pro eo, quod humiliata est; quia non ei se ita miscuit, ut faceret uxorem, id est, ut adnominaret eam sibi. Hoc autem quod diximus, « Remunerabit eam, » quidam interpretes dixerunt, « Redimet eam. » Quod si in græco dictum esset ἀπολυτρώσεται, scriptum esset sicut scriptum est: « Et ipse redimet Israël¹; » nam et ἀπολυτρώσεται scriptum est. In hoc autem loco ἀπολυτρώσεται legitur, ubi intelligitur quod accipit magis aliquid, quam pro eâ datur ut redimatur. Cui enim dabit dominus ejus, ut redimat quam ipse famulam possidet? « Genti autem exteræ » non est dominus vendere illam, quia sprexit in ea: » id est, non quia sprexit in ea, ideo dominus est vendere illam, id est, in tantum ei dominabitur, ut etiam exteræ genti eam licite vendat. Hoc est autem sprexit in ea, quod est sprexit eam: sprexit eam autem, hoc est, humiliavit eam, id est, concumbendo nec uxorem faciendo. Dixit autem græce ἠθέτησεν, quod nos diximus « sprexit, » quo verbo Scriptura utitur apud Jeremiam: « Sicut spernit » mulier eum cui commiscetur². »

III. Deinde sequitur et dicit, « Quod si filio adnominavit eam, secundum justificationem filiarum faciet ei. » Hic jam apparere incipit, quemadmodum supra dixerit, « Quam non adnominavit. » Nam quid est aliud, « Si filio » adnominaverit eam, » nisi filio conjunxerit eam uxorem? quandoquidem dicit, « Secundum justificationem filiarum » faciet ei, » id est, ut sic tradat tanquam filiam, dotem scilicet apponens ei. Deinde adjungit, « Quod si aliam » accipiet ei, » id est, non istam deputaverit uxorem filio suo, sed ei aliam accipiat: « Quæ opus sunt, et vestem

¹ Psal. cxxix, 8. — ² Jer. iii, 20.

» et conversationem ejus non fraudabit; dabit ei simili lege, quæ competunt, quoniam non mansit uxor filio ejus, quemadmodum ei daret, si eam sibi non adominasset, et tamen concumbendo humiliasset. Quod autem nos diximus, «Conversationem non fraudabit,» græcus habet *ἐπιτίαν*, id est, locutionem, quo nomine intelligitur Scriptura honestius appellare concubitum. Quid est autem: «Concubitum non fraudabit,» nisi pro concubitu mercedem dabit? Namque apud Daniele contra Susannam falsum testimonium dicentes seniores; «Venit,» inquit, ad eam adolescens, qui erat in latenti absconditus, et concubuit cum ea. Daniel autem de hoc ipso interrogans, ait: Sub qua arbore vidisti eos colloquentes¹: » quod illi dixerant, «Concubuit cum ea.» Deinde alterum arguens atque convincens dixit: «Semen Chanaan, et non Juda, species delectavit te, et illa concupiscentia evertit cor tuum: sic enim faciebatis filiabus Israël, sed illæ timentes acquiescebant vobis.» Græcus autem habet *ἐπιτίαν ἐπί*, quod posset latine verbum e verbo dici: «Loquebantur vobis:» quo significaretur concubitus. Nam ubi dicitur, «Sub qua arbore comprehendistis eos,» græcus habet: «Comprehendistis eos colloquentes invicem.» et illic significatur concubitus.

IV. Quod ergo de hac de qua agitur adjungit Scriptura, et dicit: «Si autem tria hæc non fecerit ei, exibat gratis,» hoc intelligitur, «Si eam ipse concubitu non humiliaverit, neque filio suo conjunxerit, neque alia a filio suo ducta istam ejecerit, «Abibit gratis,» id est, sufficet ei non teneri in servitute. Abibit enim nihil accipiens, ut servus hebræus. Non enim licet domino ejus copulare illam viro non Hebræo, quam non licet exteræ genti tradi. Si autem servo

¹ Dan. xiii, 37, et seqq.

hebræo eam copulaverit, hoc utique intelligitur, quod cum eo gratis exibat, nequaquam a marito separata.

QUÆSTIO LXXIX.

«Si quis percusserit aliquem, et mortuus fuerit, morte moriatur. Qui autem nolens, sed Deus tradidit in manus ejus, dabo tibi locum in quem fugiat¹.» Queritur hoc quomodo dictum sit, «Si autem nolens, sed Deus tradidit in manus ejus:» quasi etsi volens occiderit, posset occidere, nisi Deus traderet in manus ejus. Intelligitur ergo tantummodo Deum fecisse, cum quisque occiditur a nolente: et pro hoc quod tantummodo Deus id fecit, dictum est, «Sed Deus tradidit in manus ejus.» Cum vero volens occidit, et ipse occidit, et Deus tradidit in manus ejus. Hoc ergo interest, quod illic tantum Deus fecit: hic autem Deus et homo, propter voluntatem facientis; sed non sicut Deus homo. Deus enim non nisi juste, homo autem pœna dignus: non quia illum occidit quem Deus nollet occidi, sed quia per iniquitatem. Non enim ministerium Deo jubenti præbuit, sed suæ malignæ cupiditati servivit. In uno igitur eodemque facto et Deus de occulta æquitate laudatur, et homo de propria iniquitate punitur. Non enim quia Deus proprio Filio non pepercit², sed pro nobis omnibus tradidit illum, ideo Judas excusatus est, qui eundem ad mortem tradidit Christum³.

QUÆSTIO LXXX.

«Si autem litigabunt duo viri, et percusserint mulierem in utero habentem, et exierit infans ejus nondum formatus, detrimentum patietur, quantum indixerit vir mulieris, et dabit cum postulatione⁴.» Mihi videtur

¹ Exod. ii, 12. — ² Rom. viii, 32. — ³ Matth. xxvi, 48. — ⁴ Exod. xxi, 22.

significationis alicujus causa dici hæc, magis quam Scripturam circa hujusmodi facta occupatam. Nam si illud attenderet, ne prægnans mulier percussa in abortum compelleretur, non poneret duos litigantes viros, cum possit et ab uno hoc admitti, qui cum ipsa muliere litigaverit, vel etiam non litigaverit, sed alienæ posteritati nocere volendo id fecerit. Quod vero non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profecto nec hominem deputavit quod tale in utero geritur. Hic de anima quæstio solet agitari, utrum quod formatum non est, ne animatum quidem possit intelligi, et ideo non sit homicidium, quia nec examinatum dici potest, si adhuc animam non habebat. Sequitur enim et dicit: « Si autem formatum » fuerit dabit animam pro anima¹. » Ubi quid aliud intelligitur, nisi et ipse morietur? Nam hoc et in cæteris ex hac occasione jam præcipit: « Oculum pro oculo, dentem » pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, combustionem pro combustionem, vulnus pro vulnere, livorem pro livore²: » talionis videlicet æquitate. Quæ Lex ideo constituit, ut demonstraret quæ vindicta debeatur. Nisi enim per legem sciretur quid vindictæ deberetur, unde sciretur quid venia relaxaret, ut dici posset: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris³? » Debitores igitur Lege monstrantur, ut quando ignoscitur appareat quid dimittatur. Neque enim debita dimitteremus, nisi quid nobis deberetur Lege indice disceremus. Si ergo illud informe puerperium jam quidem fuerit, sed adhuc quodam modo informiter animatum, (quoniam magna de anima quæstio non est præcipienda indiscussæ temeritate sententiæ,) ideo Lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest anima viva in eo corpore, quod sensu caret, si talis est in carne

¹ Exod. xxi, 23. — ² Ibid. 24, 25. — ³ Matth. vi, 12.

nondum formata et ideo nondum sensibus prædita. Quod autem dixit, « Et dabit cum postulatione » (μετὰ ἀζιώματος.) quod maritus mulieris informi excluso dandum constituerit, non est in promptu intelligere, ἀζιώμα quippe, quod græcus habet, pluribus modis intelligitur, et tolerabilius « cum » postulatione » dictum est, quam si aliud diceretur. Fortassis enim postulabit ut det, ut eo modo satis Deo faciat, etiamsi maritus mulierve non expetat.

QUÆSTIO LXXXI.

« Si autem cornu percusserit taurus virum aut mulierem, et mortuus fuerit, lapidibus lapidabitur taurus, et non manducabuntur carnes ejus, dominus autem tauri innocens erit¹. » Ad justitiam pertinet, ut animal hominibus noxium perimatur, et quod de tauro positum est, a parte totum intelligendum est, quidquid in pecoribus usui humano subditis infestum est hominibus. Sed si necesse est occidi, numquid lapidari? Quid interest enim animal quod auferendum est, qua morte auferatur? Deinde quod addidit carnibus ejus non esse vescendum, quo pertinet, nisi omnia ista significant aliquid, quod Scriptura maxime solet intueri.

QUÆSTIO LXXXII.

« Si autem cornu percusserit alicujus taurus taurum » proximi, et mortuus fuerit, vendent taurum vivum, et partientur pretium ejus, et taurum qui mortuus fuerit dispertientur². » Numquid in solo tauro hæc justificatio servanda est, et non de omni pecore in tali casu? Proinde a parte totum et hoc intelligendum est: sed hoc de carnibus occisi pecoris fieri non potest, quæ non vescuntur.

¹ Exod. xxi, 28. — ² Ibid. 35.

QUÆSTIO LXXXIII.

Quæ justificatio est, ut pro vitulo uno quinque redantur, pro ove autem quatuor¹, nisi aliquid significare intelligatur?

QUÆSTIO LXXXIV.

« Si autem perfodiens inventus fuerit fur, et percussus » mortuus fuerit, non est illi homicidium. Si autem » orietur sol super eum, reus est; pro morte morietur². » Intelligitur ergo tunc non pertinere ad homicidium, si fur nocturnus occiditur: si autem diurnus, pertinere. Hoc est enim quod ait: « Si orietur sol super eum. » Poterat quippe discerni quod ad furandum, non ad occidendum venisset, et ideo non deberet occidi. Hoc et in legibus antiquis sæcularibus (2), quibus tamen ista est antiquior, invenitur, impune occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderit: jam enim plus est, quam fur.

QUÆSTIO LXXXV.

Quid est: « Qui convictus fuerit per Deum, restituet » duplo³: » nisi quia vult Deus aliquando signo dato prodere pejerantem?

QUÆSTIO LXXXVI.

« Deos non maledices⁴. » Quæritur quos dixerit deos, utrum principes qui judicant populum, sicut dictum est de Moysè, quod datus fuerat Deus Pharaoni⁵: ut per expositionem sit dictum quod sequitur, velut ostendendo quos dixerit deos, ubi ait: « Et principem populi tui non

¹ Exod. xxi, 1. — ² Id. xvii, 2. — ³ Ibid. 9. — ⁴ Ibid. 28. — ⁵ Exod. vii, 1.

» maledices: » quod græcus habet: « Non dices male. » An secundum illud accipiendum est, quod Apostolus ait: « Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cœlo, sive in terra, » sicuti sunt dii multi et domini multi¹: » addendo enim: « Sicuti sunt, » deos intelligi voluit, qui digne etiam dicuntur: ita sane ut *λατρεία* quæ dicitur græce, et interpretatur latine servitus, sed ea quæ ad religionem pertinere intelligitur, non debeat nisi uni Deo vero, qui nobis est Deus. Illi autem qui dicuntur dii, etiamsi qui sunt qui merito dicuntur, prohibiti sunt maledici, non jussi sunt sacrificiis vel ullis latriæ obsequiis honorari.

QUÆSTIO LXXXVII.

« Non eris cum pluribus in malitia². » Ne se inde quisquam defendat, quia cum pluribus fecit, aut ideo putet non esse peccatum.

QUÆSTIO LXXXVIII.

« Et pauperis non misereberis in iudicio³. » Nisi addisset, « In iudicio, » magna esset quæstio. Sed intelligendum esset, etiamsi scriptum non esset. Supra enim dixerat: « Non apponeris cum multitudine, declinare cum » pluribus, ut declines iudicium⁴: » ac per hoc, « Et » pauperis non misereberis, » posset intelligi, « In iudicio. » Sed cum additum est, nulla quæstio est hoc esse præceptum, ne forte cum iudicamus videamus justitiam esse pro divite contra pauperem, et nobis recte facere videamur si contra justitiam pauperi faveamus causa misericordiæ. Bona est ergo misericordia, sed non debet esse contra iudicium. Iudicium sane illud appellat Scriptura, quod justum est. Ne quis autem propter istam sententiam Deum putaret misericordiam prohibere, quod sequitur oppor-

¹ Cor. viii, 5. — ² Exod. xxiii, 2. — ³ Ibid. 3. — ⁴ Ibid. 2.

tunissime sequitur : « Si autem obviaveris bovi inimici » tui, aut subjugali ejus errantibus, reducens reddes ei : » ut scias non te prohibitum facere misericordiam, fac etiam erga inimicos tuos, cum potestas est a judicando libera : non enim cum reducis errantem bovem inimici tui et reddis, inter aliquos iudex resides.

QUESTIO LXXXIX.

« Sex annis seminabis terram tuam, et colliges fructum » ejus : septimo autem anno remissionem facies, et requiem dabis illi : et edent pauperes gentis tuæ : quæ autem superabunt edent feræ bestię. Sic facies vineam » tuam et olivetum tuum¹. » Quæri potest, quid colligant pauperes, si septimo anno ita parit terræ, ut nec seminetur quidem? Non enim ad vineam et olivetum pertinet quod dictum est : « Edent pauperes gentis tuæ : » quia de terra non seminata nihil possunt sumere, ubi segetes nasci non possunt ; de vinea enim et oliveto postea dicit similiter esse faciendum : ac per hoc illud de arvis intelligitur, quæ frumentis serviunt. An sic accipiendum : « Sex annis seminabis terram tuam, et colliges fructus » ejus, hoc est, Sex annis seminabis et colliges : septimo vero non colliges, » ut intelligatur, seminabis etiamsi dictum non est, ut ad sex annos seminare et colligere pertineat, ad septimum vero dimittere quod fuerit seminatum? Nam quid inde habebunt pauperes, quorum residuum etiam feris bestiis dedit, eis videlicet quæ illis frugibus vesci possint, sicut sunt apri et cervi, et si quid hujusmodi? Quod tamen non diceretur, nisi alicujus significationis gratia. Nam si quod attinet ad præcepta quæ hominibus data sunt², de bobus cura non est Deo : quod

¹ Exod. xxiii, 10, 11. — ² I Cor. ix, 9.

non sic intelligitur, tanquam non ipse pascat ea, quæ nec seminant, nec metunt, neque congregant in horreum, sed quia ei curæ non est, præcepto monere hominem, quomodo bovi suo consulat : quanto minus ei cura est de feris bestiis præcipere, quomodo illis ab hominibus consulatur, cum eas ipse pascat divitiis naturæ usquequaque fructiferæ, qui eas etiam per alios sex annos pascit, cum colliguntur quæ seminantur.

QUESTIO XC.

« Non coques agnum in lacte matris suæ¹. » Quomodo intelligatur ad verborum proprietatem nescio utrum possit reperiri. Si enim alicujus significationis causa prohibitum acceperimus agnum in lacte coqui, nullus usus est ita coquendi. Si autem in diebus quibus lactatur, quis hoc habuit unquam Judæorum in observatione, ut agnum non coqueret, nisi cum desisteret sugere. Quid est autem « In » lacte matris suæ, » quasi posset, etiamsi hoc intelligeretur, sine hujus præcepti transgressione coqui, si eo nato mortua matre ejus, ab ove alia lactaretur? cum alicujus profecto rei significandæ causa esse præceptum nemo ambigat. Sed etiam illa quæ possunt observantia factitari, non sine causa ita præcepta sunt ; significant enim aliquid. Hoc vero quomodo observetur ad proprietatem verborum aut non est, aut non elucet. Intellectum tamen de Christo approbo, quod hac prophetia prædictus est non occidendus a Judæis infans, quando Herodes quærens eum ut occideret, non invenit², ut « coques » quod dictum est, pertineat ad ignem passionis, hoc est, tribulationem. Unde dicitur : « Vasa figuli probat fornax, et homines » justos tentatio tribulationis³. » Quia ergo non est tunc infans passus, cum quærente Herode hujusmodi pericu-

¹ Exod. xxiii, 39. — ² Matth. ii, 6. — ³ Eccli. xxvii, 6.